

УДК 631.16:657.92

Н. В. Трусова,

д. е. н., професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного
ORCID ID: 0000-0001-9773-4534

Н. Г. Радченко,

к. е. н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного
ORCID ID: 0000-0003-2428-4661

Т. І. Шутько,

к. е. н., асистент, Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID ID: 0000-0001-8690-9001

DOI: 10.32702/2306-6792.2021.20.22

БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВЕ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

N. Trusova,

Doctor of Economic Sciences, Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance,
Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University, Melitopol, Ukraine

N. Radchenko,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance, Dmytro Motornyi Tavria
State Agrotechnological University, Melitopol, Ukraine

T. Shutko,

PhD in Economics, Assistant, Dnipro State Agrarian and Economic University

BUDGET AND TAX INCENTIVES TO AGRICULTURAL SECTOR DEVELOPMENT IN UKRAINE

У статті проведено дослідження сучасних тенденцій розвитку аграрної галузі України у період пандемії, результати якого свідчать про ефективне ведення підприємницької діяльності в аграрному секторі, але визначені й негативні результати та тенденції, які слід враховувати в майбутньому під час формування політики державного регулювання аграрного сектору. Проведений аналіз системи оподаткування свідчить про те, що суб'єктів господарювання аграрної сфери можна позиціонувати як активних платників податків, які мають достатньо високий потенціал для розвитку. Не менш важливим інструментом стимулювання аграрного сектору поряд з пільговим оподаткуванням є програми державної підтримки. В останні роки показники державної підтримки мають позитивну динаміку, але у порівнянні з іншими країнами світу, це не найкращі результати. Про низький загальний обсяг державної підтримки сільського господарства в Україні свідчать також результати досліджень, що проводить Організація економічного співробітництва та розвитку.

At the present stage of development of the world in the post-pandemic period, the support of agricultural producers becomes especially important. The agricultural sector has been and remains the basis for ensuring food security of the state and its economic development. The results of the study indicate the effective conduct of business in the agricultural sector, but also identified negative results and trends that must be taken into account in the future when formulating policies for state regulation of the agricultural sector.

Budget and tax regulation has been the main direction of state regulation of the agrar industry for several years in a row. The analysis of the taxation system shows that agricultural entities can be positioned as active taxpayers who have a high enough potential for development. The tax regulation tools applied by the government to the agricultural sector are effective. In our opinion, it is necessary to pay attention to such a category of agricultural producers as households. Today, the regulatory framework leaves such farms out of the legal field: they do not pay taxes, and on the other hand can not count on state support programs and appropriate social protection.

No less important tool to stimulate the development of the agricultural sector along with preferential taxation are state support programs. We observe positive dynamics in terms of changes in government support, but compared to other countries, these are not the best results. The low total amount of state support for agriculture in Ukraine is also evidenced by the results of research conducted by the Organization for Economic Cooperation and Development.

To increase the effectiveness of state support, in our opinion, it is necessary to: develop methodological approaches to assessing the effectiveness of the use of public funds; give preference to those businesses that demonstrate high productivity and efficiency; to create a stable system of state support programs for a period of 3-5 years, so that agricultural enterprises have the opportunity to plan their activities, taking into account the funds of state programs; increase the percentage of government spending on areas such as research, development and infrastructure for the development of the agar sector in the future; encourage cooperation in the acquisition and transfer of knowledge between public and private actors — at the national, regional and international levels.

Ключові слова: аграрний сектор, система оподаткування, податкові пільги, державна підтримка, бюджетно-податкове стимулювання.

Key words: the agrarian sector, the system of taxation, tax payments, state sales, budgetary and tax incentives.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На сучасному етапі розвитку країн світу першочерговим завданням, яке стоїть перед державою, урядом є подолання наслідків світової економічної кризи, спричиненої коронавірусом SARS — CoV-2 та недопущення створення дефіциту продовольчих товарів на внутрішньому ринку. Основну складову системи продовольчої безпеки держави формують підприємства аграрної галузі. Отже, підтримка таких виробників у період постпандемії є вкрай важливою та актуальною, особливо в умовах обмеженості бюджетних ресурсів.

Основним напрямом державного регулювання аграрної галузі вже декілька років поспіль залишається бюджетно-податкове регулювання, яке повинно виконувати не лише фіскальну, але й регулюючу функції, виступати засобом державної підтримки та стимулювання виробництва, забезпечувати конкурентоспроможність національного сільського господарства і впровадження інновацій у виробництво [1].

Проблема оподаткування аграрних підприємств виступає об'єктом досліджень багатьох науковців та експертів. Урядом постійно впроваджуються зміни щодо удосконалення механізму адміністрування податкових платежів, розміру ставок, бази оподаткування. У зв'язку з цим, залишаються актуальними питання оцінки рівня податкового навантаження на аграрні підприємства, рівня їх державної підтримки та визначення оптимального співвідношення цих показників. Отже, виникає потреба у постійному моніторингу системи оподаткування й державної підтримки аграрних підприємств та визначенні ефективності запропонованих урядом змін як для розвитку аграрної галузі, так і для формування фінансових ресурсів бюджетів на державному й місцевому рівнях.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Грунтовне дослідження з питань розвитку механізму оподаткування аграрних підприємств провели Юрчишина Л.В. та Паращук О.В. [2]. Науковцями було запропоновано концепцію механізму оподаткування аграріїв, що ґрунтується на визначених принципах, меті, завданнях і передбачає застосування диференційованого підходу до оподаткування платників. Волохова І.С. досліджувала діючий механізм оподаткування аграрних виробників, акцентуючи увагу на визначенні рівня податкового навантаження відносно валового доходу, чистого прибутку, площі сільськогосподарських угідь і ріллі, а також загальної вартості активів певного фермерського господарства [3]. Новак Н.П. у своїй роботі дав характеристику основним видам податкових платежів в аграрній сфері, оцінив зміни Податкового кодексу, визначив основні принципи, завдання й необхідні зрушення у системі оподаткування, враховуючи досвід США та європейських країн [4]. За результатами проведених досліджень, Синявська Л., Онисько С. та Марків Г. дійшли висновку та наголошують на необхідності диференціації механізму оподаткування, враховуючи особливості діяльності суб'єктів господарювання, а саме: обсяг доходу, спеціалізацію, площі сільськогосподарських угідь, кількість працюючих тощо [5]. У своїх дослідженнях Форкун І.В. приділив увагу аналізу системи податкових пільг в прямому оподаткуванні агропромислового комплексу, визначив переваги та недоліки у застосуванні спрощеної системи — єдиного податку — для оподаткування підприємств агробізнесу та запропонував напрямки вдосконалення бюджетно-податкового регулювання діяльності підприємств агробізнесу України [1].

Особливу увагу науковці приділяють також й проблемним питанням, що стосуються дер-

жавної підтримки аграрної галузі. Зокрема, Місевич М.А., Ходаківський В.М., Макаренко А.М., Павлюк О.М. акцентують увагу на вимогах та рекомендаціях Світової організації торгівлі щодо застосування заходів державної підтримки сільського господарства, які розподілено на "жовту", "зелену", "блакитну" скриньку. Науковці наголошують на тому, що державна підтримка повинна бути однаковою, стабільною, прозорою, адресною, рівноправною, рівнодотупною для всіх аграрних підприємств незалежно від організаційно-правових форм, масштабів та видів діяльності [6]. Петлюк А.О. та Медведкова Н. С. визначили основні проблеми державної фінансової підтримки сільського господарства в Україні, а саме: відсутність реалізації заходів, спрямованих на підтримку дрібних сільськогосподарських підприємств, неефективність дотацій на фактори виробництва, недостатнє кредитування аграрних підприємств, погіршення умов торгівлі для аграрних виробників внаслідок диспаритету цін, переважання у структурі державної підтримки програм "жовтої скриньки", сировинний характер експорту, недосконала система оподаткування [7].

МЕТА СТАТТІ

Мета статті полягає у визначенні тенденцій розвитку аграрної галузі України у період пандемії; проведенні оцінки діючої системи оподаткування та державної підтримки аграрних підприємств; обґрунтуванні перспективних напрямків бюджетно-податкового стимулювання розвитку аграрного сектору країни.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕНЬ

Аграрний сектор був і залишається основою для забезпечення продовольчої безпеки держави та її економічного розвитку — 17% ВВП України припадає на аграрну галузь. У 2019 році в аграрному секторі було зайнято 3,26 млн працюючих, що склало 19,9% усіх зайнятих в економіці. 2020 рік для аграрного сектору був не дуже результативним. Аналіз динаміки та структури продукції сільського господарства (табл. 1) доводить, що у 2020 році спостерігається незначне зниження загального обсягу продукції — 8,81%. Протягом останніх років у структурі продукції сільського господарства переважає продукція рослинництва, її питома

Таблиця 1. Продукція сільського господарства, млн грн

Основні показники	2018		2019		2020		Відхилення	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	+,-	%
Всього	671294	100	680982	100	612122	100	-59172,5	91,19
У т.ч. продукція рослинництва	529348	78,85	538706	79,11	473377	77,33	-55970,5	89,43
У т.ч. продукція тваринництва	141947	21,15	142277	20,89	138745	22,67	-3202	97,74
У т.ч. підприємства	437999	65,25	449806	66,05	395718	64,65	-42280,9	90,35
У т.ч. фермерські господарства	73181,7	16,7	79053,0	17,6	65771,8	16,6	-7409,9	89,87
Господарства населення	233295	34,75	231176	33,95	216404	35,35	-16891,6	92,76

Джерело: розрахунки авторів на основі [8].

вага коливається в межах від 77,33 до 79,11%. Якщо проаналізувати цей показник у розрізі категорій виробників, то можна зробити висновок, що виробництво сільськогосподарської продукції найбільше зосереджено у підприємствах та фермерських господарствах. Треба зазначити, що значну питому вагу продукції виробляють й господарства населення. Питома вага продукції, виробленої населенням зростає і у 2020 році склала 35,35%.

Слід також звернути увагу на той факт, що господарства населення не є суб'єктами підприємницької діяльності і реалізують надлишки виробленої (вирощеної, переробленої) продукції поза межами організованого аграрного ринку та є потенційними сімейними фермерськими господарствами.

За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України [9], збільшення об-

Таблиця 2. Рівень рентабельності виробництва продукції сільського господарства, %

Види продукції	2018		2019		2020		Відхилення 2020 від 2018, +,-	
	Категорії виробників продукції сільського господарства							
	Підприємства	Фермерські господарства	Підприємства	Фермерські господарства	Підприємства	Фермерські господарства	Підприємства	Фермерські господарства
Соняшник	32,5	30,3	23,5	24,7	39,4	37,3	6,9	7
Культури зернові та зернобобові	24,7	26,1	11,8	14,5	20	23,8	-4,7	-2,3
Культури плодові та ягідні	6,4	22,6	6,2	38,6	19	41,5	12,6	18,9
Картопля	6,8	28	15,4	50,3	11	29,5	4,2	1,5
Молоко	16,1	18	20,6	20,1	20,4	22,5	4,3	4,5
М'ясо ВРХ	-17,7	-6,4	-27,1	-14,6	-24,2	-9,5	-6,5	-3,1
М'ясо птиці	5,7	6,8	-3,7	13,2	-0,2	10,7	-5,9	3,9

Джерело: розрахунки авторів на основі [8].

Таблиця 3. Основні показники діяльності сільськогосподарських підприємств

Показник	2018	2019	2020	Відхилення	
				+, -	%
Фінансовий результат до оподаткування, млн грн	70770,2	93553,6	81596,7	10826,5	115,3
Чистий прибуток (Збиток), млн грн	70461,8	92892,9	81032,6	10570,8	115,0
Підприємства, які одержали чистий прибуток, у т.ч.					
У % до загальної кількості	86,7	83,5	83,1	-3,6	х
Фінансовий результат, млн грн	93249	115197,6	107547	14298	115,3
Підприємства, які одержали чистий збиток, у т.ч.					
У % до загальної кількості	13,3	16,5	16,9	3,6	х
Фінансовий результат, млн грн	22787,2	22304,7	26514,4	3727,2	116,4
Рівень рентабельності всієї діяльності, %	14,2	16,6	13,9	-0,3	х
Рівень рентабельності операційної діяльності, %	18,9	19,8	19	0,1	х

Джерело: розрахунки авторів на основі [8].

сягів сільськогосподарської продукції відбулося лише у 6 областях — Чернігівська, Сумська, Рівненська, Львівська, Івано-Франківська та Чернівецька. Динаміка виробництва основних видів сільськогосподарської продукції мала негативні зміни, крім виробництва картоплі. Поголов'я сільськогосподарських тварин, станом на 1 січня 2021 року скоротилося майже по всіх видах тварин, крім поголів'я свиней. У таблиці 2 проведено порівняльний аналіз ефективності виробництва основних видів продукції сільського господарства, залежно від категорії виробника.

За результатами порівняльного аналізу (табл. 2), рівень рентабельності основних видів продукції сільського господарства має вище значення у фермерських господарств. Особливо це стосується картоплі, плодкових та ягідних культур. Виробництво м'яса ВРХ є збитковим, незалежно від категорії виробника. У 2020 році відбулось підвищення ефективності виробництва соняшника, плодкових та ягідних культур, картоплі та молока.

Фахівці інституту регіональних досліджень імені М.І.Долішнього НАН України, вважають, що ефективність функціонування галузі в цілому можна оцінити за такими показниками: співвідношення чисельності прибуткових і збиткових підприємств, а також за співвідношенням обсягу отриманого ними чистого прибутку і збитку [10].

Враховуючи це твердження та основні показники діяльності сільськогосподарських підприємств за останні 3 роки (табл. 3) можна зазначити, що аграрна галузь працює ефективно.

Незважаючи на зменшення обсягів продукції сільського господарства у 2020 році, показник фінансовий результат до оподаткування збільшився у порівнянні з 2018 роком на 15,3%. Відбулось незначне зниження рентабельності всієї діяльності — на 0,3%. Показник рентабельності операційної діяльності не мав значних змін протягом 2018—2020 рр. Але, судячи з цього показника, найбільш ефективним для сільського господарства був 2019 рік.

Питома вага підприємств, які отримали збитки коливалась в межах від 13,3 до 16,9%, але характеризується чітко визначеною тенденцією до зростання. Як бачимо з даних таблиці 3, чисельність прибуткових підприємств перевищує чисельність збиткових у 4—6 разів. Співвідношення обсягу отриманого підприємствами чистого прибутку і збитку також коливається в межах пропорції 4: 1 або 5: 1.

Таким чином, проведений аналіз свідчить про ефективне ведення підприємницької діяльності в аграрному секторі, але мають місце негативні результати та тенденції, які обов'язково необхідно враховувати в майбутньому під час формування політики державного регулювання аграрного сектору.

Система підтримки аграріїв в Україні зазнавала постійних змін впродовж останніх років. До 2017 року понад 90% всієї державної підтримки становили податкові пільги. У всіх країнах світу податки є основним джерелом формування фінансових ресурсів на рівні держави та органів місцевого самоврядування. З одного боку, саме податки виступають джерелом фінансування соціального захисту, медицини, освіти, економіки. З іншого боку, разом із податками, суб'єкти господарювання та населення (фізичні особи) змушені віддавати частину власних коштів державі без гарантії на отримання еквівалентного обсягу благ та можливості використання цих ресурсів на власний розсуд [10].

З економічної теорії відомо, що податковий прес у вигляді ставок податків понад 40% демотивує людей до праці та декларування своїх доходів, і, як наслідок, спричиняє до зниження податкових надходжень до бюджету і тінізації економіки [11].

Протягом тривалого часу оподаткування аграрних підприємств здійснювалось із наявністю спеціального режиму оподаткування та можливістю вибору спрощеної системи опо-

Таблиця 4. Перелік податків для виробників сільськогосподарської продукції

Назва податку	Розмір ставки
Податок на прибуток	18 відсотків
Податок на доходи фізичних осіб	18 відсотків
Податок на додану вартість	– 20 відсотків; – 14 відсотків (окремі види с/г продукції); – 0 відсотків (при експорті); – 7 відсотків (лікарські засоби, медична техніка, послуги з культурно-мистецьких заходів)
Єдиний податок	– I група – 10 відсотків від РПМ; – II група – 20 відсотків від МЗП; – III група: 1) 3 відсотки від доходу – у разі сплати податку на додану вартість; 2) 5 відсотків доходу – у разі включення податку на додану вартість до складу єдиного податку; IV група (у відсотках від НГОЗ): – рілля, сіножаті і пасовища – 0,95; – рілля, сіножаті і пасовища, розташовані у гірських зонах та на поліських територіях, – 0,57; – багаторічні насадження – 0,57; – багаторічні насадження, розташовані у гірських зонах та на поліських територіях, – 0,19; – землі водного фонду – 2,43; – сільськогосподарські угіддя, що перебувають в умовах закритого ґрунту – 6,33
Земельний податок – земельні ділянки, нормативну грошову оцінку яких проведено:	– До 3 % від НГОЗ; – землі загального користування – до 1 % від НГОЗ; – сільськогосподарські угіддя – від 0,3 % до 1 % від НГОЗ; – лісові землі – до 0,1 % від НГОЗ; – земельні ділянки, які перебувають у постійному користуванні суб'єктів господарювання (крім державної та комунальної форми власності) – до 12 % НГОЗ
– земельні ділянки, розташовані за межами населених пунктів, нормативну грошову оцінку яких не проведено:	– До 5 % від НГОЗ по області; – сільськогосподарські угіддя – від 0,3 % до 5 % від НГОЗ ріллі по області; – лісові землі – до 0,1 % від НГОЗ по області
РПМ – розмір прожиткового мінімуму; МЗП – мінімальна заробітна плата; НГОЗ – нормативна грошова оцінка землі	

Джерело: розрахунки авторів на основі [9].

даткування. Протягом 1999—2014 рр. виробники сільськогосподарської продукції були платниками фіксованого сільськогосподарського податку. Після прийняття Закону України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи" від 28.12.2014 р. у межах скорочення чисельності податків зазначений податок було приєднано до єдиного податку. Він став єдиним податком IV групи.

Крім фіксованого сільськогосподарського податку, аграрії мали можливість в рамках спеціального режиму ПДВ залишати на спецрахунках для відшкодування вхідного ПДВ та на інші виробничі цілі. Спеціальний режим ПДВ для сільськогосподарських підприємств був поступово скасований у 2016 та 2017 роках.

Обидва пільгові режими піддавались різкій критиці з боку міжнародних фінансових

організацій та були віднесені до неефективних інструментів стимулювання зростання продуктивності в сільському господарстві [12].

Сьогодні сільськогосподарські товаровиробники сплачують податки за загальною системою або мають право обрати спрощену систему оподаткування у вигляді єдиного податку IV групи. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, станом на 03 липня 2021 року, суб'єкти господарювання аграрної галузі виступають платниками наступних податків та платежів (табл. 4) [9]. Обсяг та структура податкових надходжень від галузі "Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство" станом на кінець 2020 року відображені на рисунках 1, 2.

Як бачимо з даних рис. 1, загальна сума податкових надходжень до бюджету від АПК за 10 місяців 2020 року становить близько 42,6 млрд

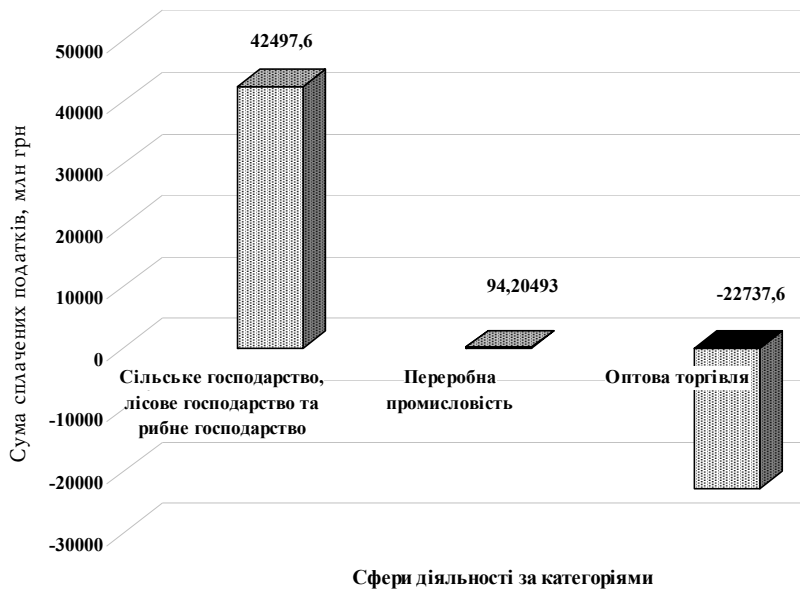

Рис. 1. Податкові надходження по КВЕД, млн грн

Джерело: побудовано авторами з використанням даних [13].

грн — від сільськогосподарського виробництва (42,497 млрд грн) та від переробної промисловості — 94,2 млн грн. З цих надходжень було повернуто оптовій торгівлі ПДВ на суму 22,7 млрд грн. Тож остаточна сума, яка залишається у бюджеті країни, становить 19,8 млрд грн.

На рисунку 2 можна побачити обсяг сплачених податків у розрізі окремих податкових платежів. Так, вагомим є обсяг перерахованого до бюджету податку на додану вартість з ви-

роблених в Україні товарів, податок на доходи фізичних осіб та військовий збір, єдиний податок та податок на майно. Також галузь очікує й відшкодування з бюджету значної суми ПДВ.

Аналіз суми сплачених до бюджету податкових платежів дозволив визначити найбільш вагомий вид сільськогосподарської діяльності, за якими сплачено найбільші суми податків до бюджетів різних рівнів [13]:

- вирощування зернових культур (крім рису) — 32,7 млрд грн;
- лісництво та інша діяльність у лісовому господарстві — 2,4 млрд грн;
- розведення свійської птиці — 1,4 млрд грн;
- надання допоміжних послуг у лісовому господарстві — 1,1 млрд грн;
- розведення великої рогатої худоби молочної породи — 813,5 млн грн;

Отже, проведений аналіз свідчить про те, що суб'єктів господарювання аграрної сфери можна позиціонувати як активних платників податків, які мають достатньо високий потенціал для розвитку. Інструменти податкового регулювання, які застосовує уряд по відношенню до аграрної галузі є дієвими. На наш погляд, необхідно звернути увагу на таку категорію виробників сільськогосподарської продукції як

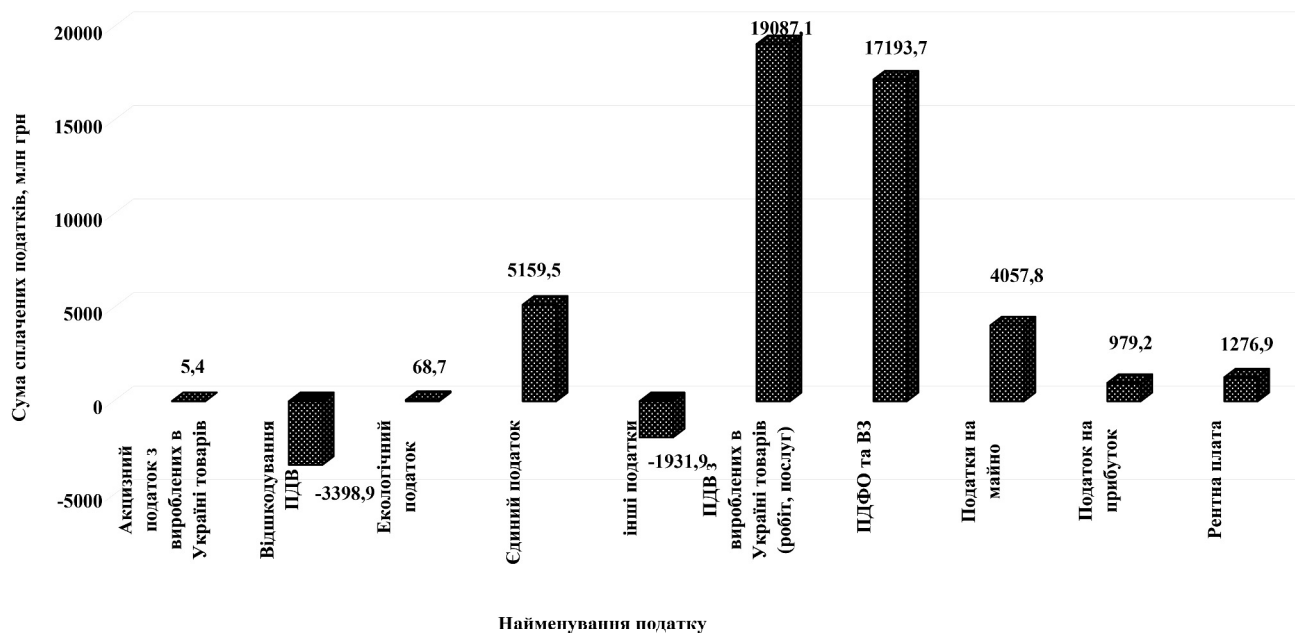

Рис. 2. Податкові надходження по КВЕД "Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство", млн грн

Джерело: побудовано авторами з використанням даних [13].

господарства населення. Підтримуємо та погоджуємось із зауваженнями Долженко І.І. [14] про те, що на сьогодні нормативна база залишає такі господарства поза правовим полем: вони не сплачують податки, а з іншої сторони, не можуть розраховувати на програми державної підтримки та відповідний соціальний захист.

Частково вирішення цієї проблеми запропоновано в проєкті Концепції стимулювання розвитку підприємництва на сільських територіях до 2030 року [15], метою якої є створення необхідних організаційних, правових та фінансових передумов для ефективного формування та реалізації державної політики у сфері стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва на сільських територіях, у тому числі сімейних фермерських господарств, визначення основних пріоритетів політики та шляхів їх реалізації, спрямованих на стимулювання розвитку малих і середніх виробників сільськогосподарської продукції, покращення умов господарювання у сільській місцевості, підвищення добробуту сільського населення, запобігання зростанню бідності та депопуляції сільських територій України.

З метою удосконалення процесу оподаткування сільськогосподарських товаровиробників, Кабінет Міністрів України пропонує ввести новий податок на землю [13]. Так, згідно з проєктом, для земельних ділянок, які використовуються дачними та садовими кооперативами, але не оформлені офіційно, планують ввести мінімальне податкове зобов'язання. Розмір податку залежатиме від грошової оцінки і буде розраховуватися за формулою — з урахуванням коефіцієнту індексації (орієнтовно мінімальна сума податку становитиме 1500 грн з кожного гектара). Ділянки, які не матимуть грошової оцінки, будуть оподатковуватися за єдиною державною ставкою. Проєкт знахо-

Таблиця 5. Перелік програм державної підтримки виробників аграрної продукції та обсяг фінансування, млн грн

Програма	2020 (факт)	2021 (план)	Відхилення, +, -
Часткова компенсація вартості с/г техніки вітчизняного виробництва	1 482,2	1 000	- 482,2
Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів	1 053,5	1 200	+146,5
Фінансова підтримка розвитку садівництва, виноградарства та хмелярства	290,0	450	+160
Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств	102,8	200	+97,2
Державна підтримка розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції	1 039,1	1 150	+110,9
Державна підтримка страхування сільськогосподарської продукції	X	50	+50
Компенсація втрат посівів на Одещині	X	240	+240
Державна підтримка зрощення	X	50	+50
Підтримка органічного виробництва	X	50	+50
Державна підтримка розвитку картоплярства	X	60	+60
Нішеві культури	X	50	+50
Загальний обсяг державної підтримки	3967,6	4500	+532,4

Джерело: розрахунки авторів на основі [9].

диться на стадії обговорення та потребує обґрунтування.

На наш погляд, удосконалюючи підходи до оподаткування в аграрній сфері, необхідно враховувати той факт, що підвищення податкового тиску без адекватних послаблень в інших аспектах діяльності сільськогосподарських підприємств може призвести до уповільнення розвитку галузі.

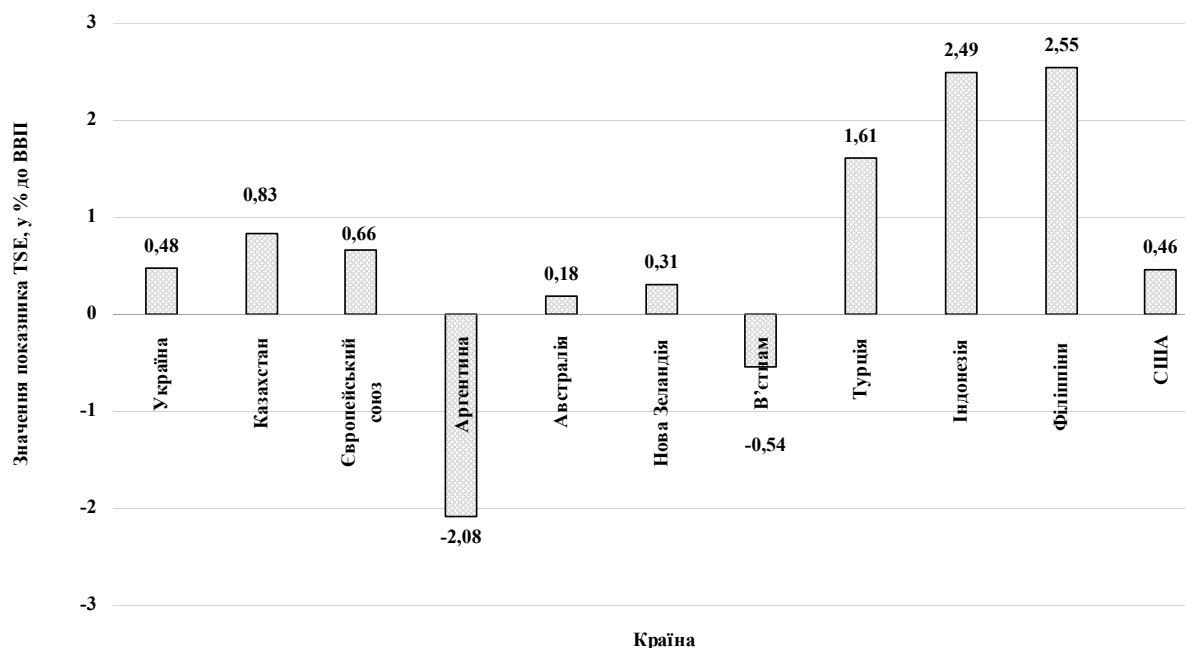
Не менш важливим інструментом стимулювання розвитку аграрного сектору поряд з пільговим оподаткуванням є програми державної підтримки (табл. 5).

У 2020 році аграрні підприємства мали можливість отримати фінансування в рамках п'яти державних програм. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, загальний обсяг державної підтримки у 2020 році становив 3967,6 млн грн. На 2021 рік заплановано збільшення фінансування до 4500 млн грн та запровадження нових програм, спрямованих на розвиток аграрно-

Таблиця 6. Оцінка рівня державної підтримки виробників аграрної продукції

Показник	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Оцінка загальної підтримки, % від ВВП	0.29	-0.30	-0.08	0.68	0.81	0.48
Оцінка підтримки виробників, % від ВДФ	0.5	-1.4	-0.8	2.1	3.0	1.4
Номінальний коефіцієнт захисту, коефіцієнт	0.96	0.96	0.98	1.01	1.02	1.01
Сільське господарство у ВВП, %	12.1	11.7	10.2	10.1	9.0	-
Зайнятість у сільському господарстві, %	15.26	15.60	15.41	14.87	14.48	-

Джерело: розрахунки авторів на основі [17].

Рис. 3. Оцінка загальної підтримки виробника аграрної продукції, % від ВВП у 2020 році (у розрізі країн світу)

Джерело: побудовано авторами з використанням даних [17].

го страхування, зрошення, органічного виробництва, нішевих культур тощо. Отже, виходячи з даних таблиці 5, спостерігаємо позитивну динаміку щодо зміни показників державної підтримки, але у порівнянні з іншими країнами світу, це не найкращі результати.

Про низький загальний обсяг державної підтримки сільського господарства в Україні порівняно з іншими країнами свідчить також оцінка підтримки виробника (Producer Support Estimate — PSE) та оцінка загальної підтримки (Total Support Estimate — TSE), що проводить Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) [17]. ОЕСР публікує щорічний звіт про моніторинг та оцінку сільськогосподарської політики, у якому аналізується розвиток аграрної політики та надаються найновіші оцінки державної підтримки сільського господарства для всіх країн-членів ОЕСР та Європейського Союзу в цілому, а також ключових країн з економікою, що розвивається. У таблиці 6 представлено результати оцінки державної підтримки аграрних виробників в Україні за останні роки.

PSE (producer support estimate) — оцінка підтримки виробника — показник, який включає оцінку широкого кола заходів державної підтримки аграрного сектора: як явні субсидії, так і непрямі податки. Показник TSE (total support estimate) — оцінка загальної підтримки — включає в себе показник PSE, а також вартість усіх інших послуг, які були надані сільськогосподарській галузі.

TSE визначає загальну суму перерозподілу ресурсів, пов'язаного з підтримкою сільського господарства, що фінансується за рахунок споживачів і платників податків за винятком надходжень від імпортного мита.

Отже, виходячи з даних таблиці 6, бачимо, що питома вага сільського господарства у структурі ВВП країни має тенденцію до зниження і у 2019 році становила 9%. Але, у порівнянні з іншими країнами світу, це високий показник. Так, у Європейському союзі, питома вага сільського господарства становить 1,4% ВВП, у Казахстані — 4,5%, у США — 0,9%. Майже не змінився й відсоток зайнятих осіб у сільському господарстві — за останні 5 років зменшення відбулось лише на 0,78%. Показники TSE та PSE, починаючи з 2018 року мають позитивне значення, але у 2020 році — зменшились майже у 2 рази, що й відображає зниження ефективності державної підтримки виробників аграрної продукції. На рисунку 3 представлено результати оцінки загальної підтримки (TSE) у 2020 році у розрізі країн світу.

Отже, у рейтингу країн світу за рівнем загальної підтримки виробника (TSE), Україна випереджає такі країни: Аргентина, В'єтнам, Австралія, Нова Зеландія і, навіть, Сполучені Штати Америки. Орієнтиром для побудови державної політики підтримки сільського господарства в Україні мають стати Філіппіни, Індонезія та Турція — країни, які мають найвищі значення TSE у світі, а отже, й найефективнішу систему державної підтримки.

**ВИСНОВКИ
І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ**

Отже, аграрний сектор в Україні демонструє позитивні зміни та ефективну діяльність, виступає активним платником податків та, відповідно, формує значний відсоток фінансових ресурсів місцевих бюджетів. Але, попри позитивні зрушення, проблема державної підтримки розвитку виробників аграрної продукції залишається не вирішеною, про що свідчать результати досліджень Організації економічного співробітництва та розвитку. Для підвищення ефективності державної підтримки, на наш погляд, необхідно:

— розробити методичні підходи до оцінки ефективності використання державних коштів;

— віддавати перевагу тим суб'єктам господарювання, які демонструють високі показники продуктивності та ефективності;

— створити стабільну систему програм державної підтримки, строком на 3—5 років, з тим, щоб аграрні підприємства мали можливість планувати свою діяльність, враховуючи й кошти державних програм;

— збільшити відсоток витрат держави на такі напрями як наукові дослідження, розробки та інфраструктуру для розвитку аграрного сектору в майбутньому;

— заохочувати співпрацю щодо отримання та передачі знань між державними та приватними суб'єктами — на національному, регіональному та міжнародному рівнях.

У процесі прийняття рішень про удосконалення інструментів та заходів бюджетно-податкового стимулювання діяльності виробників аграрної продукції, варто звернути особливу увагу на господарства населення, які мають потужний потенціал зростання й за умов ефективної державної політики, з урахуванням досвіду зарубіжних країн, можуть забезпечити значне покращення результатів діяльності аграрного сектору й інших галузей економіки країни.

Література:

1. Форкун І.В. Бюджетно-податкова політика регулювання діяльності підприємств агробізнесу України. Інтелект XXI. 2019. № 1. С. 111—116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/int_XXI_2019_1_24 (дата звернення: 12.10.2021).

2. Юрчишена А.В., Паращук О.В. Розвиток механізму оподаткування сільськогосподар-

ських підприємств України. Бізнес Інформ. 2020. № 7. С. 270—277. URL: http://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2020-7_0-pages-270_277.pdf (дата звернення: 12.10.2021).

3. Волохова І.С. Механізм оподаткування сільськогосподарських виробників: напрями покращення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2017. № 11. С. 20—23. URL: http://www.visnyk-ekonom.uzhnu.uz.ua/archive/11_2017ua/6.pdf (дата звернення: 12.10.2021).

4. Новак Н.П., Коваль С.В., Круковська О.В. Особливості системи оподаткування сільськогосподарських підприємств в Україні та напрями її вдосконалення з врахуванням зарубіжного досвіду. Економічний вісник університету. 2018. Вип. 39. С. 29—37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/escvu_2018_39_6 (дата звернення: 12.10.2021).

5. Синявська А.В., Онисько С.М. Становлення та перспективи функціонування прямого оподаткування сільськогосподарських підприємств. Науковий журнал ЛНАУ: Аграрна економіка. 2018. Т. 11. № 1 2. С. 37—45. URL: http://agrarianeconomy.kl.com.ua/agrarianeconomy/images/docs/ae_2018_11_1-2/7.pdf (дата звернення: 12.10.2021).

6. Місевич М.А., Ходаківський В.М., Макаренко А.М., Павлюк О.М. Напрями державної підтримки сільськогосподарських підприємств. Агросвіт. 2020. № 19—20. С. 75—81. DOI: 10.32702/2306-6792.2020.19-20.75 (дата звернення: 12.10.2021).

7. Петлюк А.О., Медведкова Н.С. Державна підтримка у забезпеченні розвитку аграрного сектору економіки України. Економіка та держава. 2021. № 2. С. 105—111. DOI: 10.32702/2306-6806.2021.2.105 (дата звернення: 12.10.2021).

8. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 12.10.2021).

9. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/ua> (дата звернення: 12.10.2021).

10. Дуб А. Дві сторони однієї медалі. URL: <https://rating.zone/dvi-storony-odniei-medali/> (дата звернення: 12.10.2021).

11. Податки в Україні vs країни ЄС: де платять більше? URL: <https://cost.ua/714-podatky-v-ukrayini-vs-krayiny-eu-de-platyat-bilshe/> (дата звернення: 12.10.2021).

12. Нова система підтримки аграріїв в Україні: хто насправді у вигаї? URL: <https://kse.ua/ua/community/stories/the-new-agri->

cultural-support-system-in-ukraine-who-really-benefits/ (дата звернення: 12.10.2021).

13. Аграрно-політичний сайт України. URL: <https://agropolit.com/pro-agropolitcom> (дата звернення: 12.10.2021).

14. Долженко І.І. Розвиток інструментів податкового регулювання діяльності підприємств аграрної сфери. URL: <https://www.ndifp.com/1076/> (дата звернення: 12.10.2021).

15. Про схвалення Концепції стимулювання розвитку підприємництва на сільських територіях до 2030 року: Проект розпорядження КМУ від 22 вересня 2021. URL: <https://minagro.gov.ua/ua/npa/pro-shvalennya-konceptiyi-stimulyuvannya-rozvitku-pidpriyemnictva-na-silskih-teritoriyah-do-2030-roku> (дата звернення: 12.10.2021).

16. Agricultural policy monitoring and evaluation. URL: <https://www.oecd.org/agriculture/topics/agricultural-policy-monitoring-and-evaluation/> (дата звернення: 12.10.2021).

References:

1. Forkun, I.V. (2019), "Budget and tax policy of regulating the activities of agribusiness enterprises of Ukraine", *Intelekt XXI*, Online, Vol. 1, pp. 111—116, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/int_XXI_2019_1_24 (Accessed 12 October 2021).

2. Iurchyshena, L.V. and Parashchuk, O.V. (2020), "Development of the mechanism of taxation of agricultural enterprises of Ukraine", *Biznes-Inform*, Online, vol. 7, pp. 270—277, available at: http://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2020-7_0-pages-270_277.pdf (Accessed 12 October 2021).

3. Volokhova, I. S. (2017), "The mechanism of taxation of agricultural producers: areas for improvement", *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, Online, vol. 11, pp. 20—23, available at: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/11_2017ua/6.pdf (Accessed 12 October 2021).

4. Novak, N.P., Koval, S.V. and Krukovska, O.V. (2018), "Features of the system of taxation of agricultural enterprises in Ukraine and directions of its improvement taking into account foreign experience", *Ekonomichnyi visnyk universytetu*. Online, vol. 39, pp. 29—37, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2018_39_6 (Accessed 12 October 2021).

5. Syniavska, L.V. and Onysko, S.M. (2018), "Formation and prospects of direct taxation of agricultural enterprises", *Naukovyi zhurnal LNAU: Ahrarna ekonomika*. Online, vol. 11, pp. 37—45, available at: <http://agrarianecono->

my.kl.com.ua/agrarianeconomy/images/docs/ae_2018_11_1-2/7.pdf (Accessed 12 October 2021).

6. Misevych, M. A., Khodakivskyi, V. M., Makarenko, A. M. and Pavliuk, O. M. (2020), "Directions of state support of agricultural enterprises", *Ahrosvit*, vol. 19—20, pp. 75—78. DOI: 10.32702/2306-6792.2020.19-20.75.

7. Petliuk, L. O. and Miedviedkova, N. S. (2021), "State support in ensuring the development of the agricultural sector of Ukraine's economy", *Ekonomika ta derzhava*, Vol. 2, pp. 105—111. DOI: 10.32702/2306-6806.2021.2.105.

8. Official site of the State Statistics Service of Ukraine (2021), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 12 October 2021).

9. Official site of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2021), available at: <https://minagro.gov.ua/ua> (Accessed 12 October 2021).

10. Dub, A. (2019), "Two sides of the same coin", Online, available at: <https://rating.zone/dvi-storony-odniiei-medali/> (Accessed 12 October 2021).

11. CASE Ukraine (2019), "Taxes in Ukraine vs EU countries: where do they pay more?", Online, available at: <https://cost.ua/714-podatky-v-ukrayini-vs-krayiny-eu-de-platyat-bilshe/> (Accessed 12 October 2021).

12. Niv'ievs'kyj, O. and Nejter, R. (2019), "The new system of support for farmers in Ukraine: who really wins?", Online, available at: <https://kse.ua/ua/community/stories/the-new-agricultural-support-system-in-ukraine-who-really-benefits/> (Accessed 12 October 2021).

13. Agrarian and political site of Ukraine (2020), available at: <https://agropolit.com/pro-agropolitcom> (Accessed 12 October 2021).

14. Dolzhenko, I.I. (2020), "Development of tools for tax regulation of agricultural enterprises", Online, available at: <https://www.ndifp.com/1076/> (Accessed 12 October 2021).

15. Cabinet of Ministers of Ukraine (2021), "Draft order On approval of the Concept of stimulating the development of entrepreneurship in rural areas until 2030", available at: <https://minagro.gov.ua/ua/npa/pro-shvalennya-konceptiyi-stimulyuvannya-rozvitku-pidpriyemnictva-na-silskih-teritoriyah-do-2030-roku> (Accessed 20 March 2021).

16. OECD (2020), "Agricultural policy monitoring and evaluation", available at: <https://www.oecd.org/agriculture/topics/agricultural-policy-monitoring-and-evaluation/> (Accessed 12 October 2021).

Стаття надійшла до редакції 20.10.2021 р.